

DOSSIER | Jaume I el Conqueridor

ERNEST BELENGUER / *Universitat de Barcelona*

Dies enrere, l'11 d'aquest mes de setembre de 2008, vaig agrair a Argentona la seva invitació per a que parlés de Jaume I. Ha estat una decisió extraordinària per part d'un Ajuntament que ha sabut reconèixer la immensa obra que Catalunya deu al seu rei Conqueridor. Un rei que va quedar orfe de pare i mare quan només tenia cinc anys. Però un rei que va saber aixecar el cap, sortir-se'n, del control nobiliari, més aragonès que català –certament– però realment de tota la noblesa. A aquesta pressió que sempre va patir de nen, jove, madur i vell, va contraposar-la al suport del món emergent ciutadà, Barcelona al capdavant. Amb una mica més d'una hora a Argentona vaig establir les etapes del seu regnat des que va arribar a Lleida on fou jurat rei, anà a Montsó per a que tinguessin cura d'ell, el vigilessin i eduquessin –de primària– els frares templers. Aquestes etapes –sempre amb les forces contraposades dels diversos estaments socials– varen ser:

Una primera (1214-1228): de Jaume I, nen i controlat al jove capaç de lliurar-se d'interessades posicions, ja foren –menys– del seu besoncle Sanç, comte del Rosselló i governador general de la corona (1214-1218), ja dels aragonesos liderats en ocasions pel seu oncle Ferran, abat de Montaragó (1218-1228). A les darreries d'aquest any i després de tensions i conflictes bèl·lics que arribaren a portar a la mort a l'aragonès Pero Ahones (1226), Jaume I va arribar veritablement al poder. Va veure, a més, que calia cercar objectius d'expansió i con-



cessió territorials per a la noblesa, així com les ciutats haurien de fruit de privilegis mercantils.

Per això s'inicia una segona etapa (1229-1245), dividida en tot cas en dues conquestes diferents. Primer la de les illes, Mallorca, fonamentalment, després la de l'emirat valencià.

La primera va durar poc: una flota de més de 150 naus va sortir de Salou i Tarragona el setembre de 1229. Medina Mayurqa va caure a degolla el 31 de desembre de 1229 i com a molt al llarg del 1230 la conquesta es consolidava, es repartia la ciutat i l'illa, es creava la Carta de franquesa i en pocs anys s'expulsava la població andalusí, substituïda per una majoria de catalans.

Res d'això va ser semblant a València. La conquesta (1232-1245) va durar anys enfront de més de cinquanta castells d'alt nivell. Va necessitar del concurs

primer aragonès i, després, aragonès i català. Tot i que els Repartiments –tres entre 1238 i 1247-48– semblaven consolidar la població, aquesta procedia de llocs diversos, era escassa per a una extensió territorial molt més gran que Mallorca i van mantenir-se els andalusins valencians d'abans de la conquesta. Això sí, amb condicions i conseqüències cada cop més difícils de suportar, malgrat que els mudèjars continuarien vivint en el país –ara regne de València– fins l'expulsió dels moriscs el 1609.

Però la noblesa i les ciutats no només existien en el regne d'Aragó i els comtats catalans, fonamentalment el de Barcelona. També amples jurisdiccions occitanes a través dels seus comtes volien dependre del rei Jaume i allunyar-se de l'aproximació perillosa d'una monarquia francesa que volia transformar el Llen-

Estatua de Jaume I, a l'Albareda de València, obra d'Agàpit Vallmitjana. Foto: L. Soldevila

Jaume I va veure que calia cercar objectius d'expansió i concessió territorials per a la noblesa, així com les ciutats haurien de fruit de privilegis mercantils. Per això s'inicia una segona etapa (1229-1245), dividida en tot cas en dues conquestes diferents. Primer la de les illes, Mallorca, fonamentalment, després la de l'emirat valencià

guadoc, la Provença i altres terres en allò que segles després seria conegut com el Midi francès. Jaume I va intentar enfrontar-se a França i al rei *cristianíssim* que era Lluís IX darrere del qual hi era l'Apòstol, nom com es coneixia aleshores al Pontífex. Però ho va fer amb estratagemes intentant una unió matrimonial i el fruit d'un hereu entre Ramon VII del Llenguadoc i una de les filles de Ramon Berenguer V de Provença. No va anar enlloc. I així el triangle que faria la noblesa occitana amb l'aragonesa i la catalana, va desaparèixer per a Jaume I.

El rei havia de mirar cap a altres llocs, devia intentar seguir consolidant el seu poder, reformar *Fueros de Aragón* –Corts d'Osca de 1247 i l'actuació de Vidal de Canellas–, retocar els *Usatges* amb les Commemoracions de Pere Albert de 1253, transformar el *Costum* de València amb els *Furs* valencians en 1261. Però Jaume I va fer més. Calia defensar sempre les seves conquestes, motiu –el fonamental– pel qual va ajudar al seu gendre Alfons X de Castella a recuperar els territoris murcians que s'havien aixecat contra el rei Savi. Entre 1265 i 1266 Jaume I va complir la paraula donada a la seva filla, Violant d'Aragó, la dona d'Alfons X. Múrcia fou novament presa i tornada al seu rei. Fou un acte d'habilitat política, no de



València a Jaume I (1891).
Foto: L. Soldevila

covardia ni erroni per part de Jaume I. Pocs anys després les seves intuïcions varen complir-se, ja que una revolta islàmica valenciana va posar en perill tot el regne. Però ara el rei era massa vell. Ja havia fruit d'una llarga vida en aquell segle afalagada, a més, per tota una colla de dones que varen relacionar-se amb ell –esposes i amistançades–. D'aquestes cal destacar Lionor de Castella –matrimoni que fou anul·lat–; Violant d'Hongria, la més estimada pel rei i que li donà vuit fills, dels quals dos foren reis: Pere i Jaume; Teresa Gil de Vidaurer, legítima dona d'ell des que el 1253 davant d'un testimoni va dir en plena nit que es casaria amb ella si compartia el llit. Després no volgué acceptar-ho però el Pontificat ho considera sempre legítim. D'amistançades s'ha de recordar la comtessa Aurembiaix d'Urgell –de jove– i Berenguera

Alfonso, ja molt gran el rei. La síntesi d'aquest article no permet escriure tot allò que vaig dir a la conferència.

El poder passava, finalment, al seu fill primogènit, Pere, tot i les greus tensions que havien provocat diversos testaments en favor fins i tot de quatre fills –Alfons, Pere, Jaume i Ferran–, dos d'ells desapareguts per la mort. I enmig de la revolta ja esmentada, Jaume I moria el 27 de juny de 1276 a València i l'emergent Corona d'Aragó peninsularment es mantenia tota ella unida. Confederalment –valgui l'expressió–, sota Pere el Gran. Només les illes –Mallorca, sobretot– i els comtats ultrapirinencs –Montpeller inclòs– passaren a la dinastia privativa de Mallorca entre 1276 i 1349 per retornar finalment a mans de Pere el Cerimoniós. Però això ja és una altra història.